

стабільних ринкових позицій [8, 9]. Тому, як підкреслює А. Соколовська, на прикладі високо розвинутих країн, лише податкового стимулювання недостатньо для вирішення питань малого бізнесу [10]. Не зважаючи на існування підтримки держави, показники розвитку малого бізнесу в Україні суттєво відрізняються від показників країн ЄС (на 1000 осіб припадає 40 підприємств, а частка зайнятих у сфері малого та середнього бізнесу складає приблизно 75% працездатного населення). В Україні на 1000 осіб припадає тільки 3,5 підприємства, а зайнятість складає тільки 11%. Зростання кількості робочих місць завдяки розвитку малого та середнього бізнесу відбувається в США зі швидкістю 60% за 7 років, у ЄС - 10-20% за аналогічний проміжок часу [11]. В Україні цей процес в останні роки має обернену тенденцію. Враховуючи значні розміри адміністративного (бюрократичного) апарату в Україні та його надзвичайно низьку ефективність (достатньо згадати DoingBusiness – рейтингові оцінки України [12]), питання розвитку малого бізнесу за рахунок людського резерву бюрократичного апарату стає все більш актуальним.

У зв'язку із прийняттям Податкового кодексу, суттєво змінилися правила оподаткування малого бізнесу, наприклад, податкове навантаження зросло внаслідок зміни правил нарахування соціальних платежів для користувачів спрощеної системи [13]. Що стосується загальної оцінки податкового навантаження з урахуванням оподаткування фонду оплати праці, то відповідні оцінки зроблено в роботі [14]. На наш погляд, потрібно ранжувати позитивні ефекти від малого бізнесу. В першу чергу – соціальний (зростання кількості робочих місць поза межами бюджетної сфери), а вже по-друге – узагальнений фіскальний, який містить декілька компонентів: зростання частки у ВВП, зменшення навантаження на державний бюджет; і вже в останню чергу – можливість вплинути на наповнюваність бюджетів всіх рівнів. Кінцевий ефект використання спрощеної системи полягає в зростанні функції суспільної корисності (одним з окремих наслідків якого є реалізація бюджетного процесу [15]).

Розглянемо питання критеріїв, за якими відбувається виділення кола суб'єктів, на яких розповсюджується державна підтримка (пільгове оподаткування) в країнах ЄС. Це, у першу чергу, чисельність найманих працівників, обсяг продажу, вартість активів, та інші. Однак, саме кількість найманих працівників є ключовим параметром для ряду країн [11].

Зупинимось більш детально на дослідженні особливостей і переваг застосування спрощеної системи оподаткування в Україні. В залежності від груп платників єдиного податку, механізм нарахування відрізняється. Найбільш принциповою відмінністю є те, що для 1 і 2 груп платників єдиного податку справляється фіксована сума податку на місяць, а для платників 3 і 4 груп – єдиний податок справляється у вигляді відповідного відсотку від суми грошових надходжень.

У подальшому буде розглядатися податкове навантаження тільки для платників єдиного податку тільки 3 і 4 груп, а що стосується 1 і 2 груп, які платять фіксовану суму єдиного податку в місяць (1 група 1–10 % мінімальної заробітної плати, 2 група – 2–20% мінімальної заробітної плати [1]), то,

звичайно, використання даної системи є найбільш вигідним для суб'єкта господарювання, що відповідають обмеженням встановленим для 1 і 2 групи.

Розглянемо можливість регулювання податкового навантаження у випадку використання єдиного податку для платників, що відносяться до 3 або 4 групи (юридичні особи та фізичні особи підприємці, що сплачують єдиний податок залежно від отриманою на розрахунковий рахунок або в касу виручки від реалізації в розмірі 5 % (звільнені від сплати ПДВ) або 3 % (за умови сплати ПДВ).

Критеріями для застосування спрощеної системи оподаткування є:

- для 4 групи (юридичних осіб) річна дохід у розмірі, що не перевищує 5 млн. та не більше 50 найманих працівників;
- для 3 групи (фізичних осіб підприємців) – не більше 3 млн. грн. та 10 найманих працівників.

Слід враховувати те, що для переходу на єдиний податок зі ставкою 3 % суб'єкт господарювання має бути платником ПДВ, або на момент переходу подати заяву про реєстрацію платником ПДВ. В іншому випадку він може обрати тільки 5 % єдиний податок. Відповідно новостворені підприємства та підприємства, у яких річний обсяг реалізації менше 300 000 грн., позбавлені права застосовувати 3 % єдиний податок, а можуть бути тільки на 5 %.

Також слід зазначити, що існує ряд обмежень щодо видів діяльності, проваджуючи які суб'єкти господарювання не мають права застосовувати спрощену систему оподаткування. Для таких підприємств варіативності вибору системи оподаткування не існує, а отже, вони не будуть розглядатись в даному дослідженні.

Розглянемо вибір кожного підприємця при здійсненні управління податковим навантаженням. При цьому врахуємо, що кожний з них максимізує свій прибуток після оподаткування. Вважаємо, що на ринку встановилась рівноважна ціна, по якій даний товар продається незалежно від того, є продавець платником ПДВ або ні. Позначимо обсяг реалізованої продукції – V , ринкову ціну – P (яка включає до себе ПДВ, якщо підприємець є платником ПДВ, та не включає у протилежному випадку), тоді загальна виручка буде: $W = PV$. Розглянемо випадок звичайної системи оподаткування, що передбачає сплату ПДВ (ставка оподаткування t_1) і податку на прибуток підприємств (ставка оподаткування t_2). Ці позначення залишаються і при використанні спрощеної системи оподаткування. Тоді загальна сума сплачених податків при звичайній системі оподаткування:

$$T = T_1 + T_2 = P \cdot V t_1 / (1 + t_1) + (PV / (1 + t_1) - B) \cdot t_2, \quad (1)$$

де B – витрати на виробництво, $T_1; T_2$ – сплата ПДВ та податку на прибуток підприємства.

У випадку загальної системи оподаткування прибуток, що залишається у підприємця:

$$\Pi = (PV - B - T) = PV \left(1 - \frac{t_1 + t_2}{1 + t_1} \right) - B(1 - t_2) \quad (2)$$

Для оцінки впливу зміни окремих податків на величину прибутку розрахуємо величину маргінального прибутку по ставці ПДВ і ставці податку на прибуток підприємств. У цьому випадку краще представити податкові ставки у відсотковому вигляді, тому що тоді маргінальний прибуток дорівнюватиме зміні прибутку при зміні ставки на 1%. Вираз (2) перетворюється на:

$$\Pi = (PV - B - T) = PV \left(1 - \frac{(t_1 + t_2)/100}{(1 + t_1/100)} \right) - B(1 - t_2/100) \quad (3)$$

З виразу (3) розрахуємо відношення прибутку після оподаткування до витрат. На наш погляд, це надзвичайно важливе відношення, яке можна використовувати для порівняння ефективності використання різних схем податкового менеджменту:

$$\Pi / B = PV / B \left(1 - \frac{(t_1 + t_2)/100}{1 + t_1/100} \right) - 1 + t_2/100 \quad (4)$$

Введемо величину рентабельності до оподаткування:

$$\rho = (PV / B - 1) \cdot 100\% , \text{ тоді } PV / B = 1 + \rho / 100 \quad (5)$$

Звідси отримаємо вираз зручний для оцінки впливу податкового навантаження на величину прибутку:

$$\Pi / B = \rho / 100 \cdot \left(1 - \frac{(t_1 + t_2)/100}{1 + t_1/100} \right) + \frac{t_1/100(t_2/100 - 1)}{1 + t_1/100} \quad (6)$$

Останній вираз дозволяє оцінити величину рентабельності після оподаткування по величині рентабельності до оподаткування, він є надзвичайно зручним для порівняння впливу на прибутковість різних схем оподаткування.

З виразу (3) розрахуємо маргінальний прибуток по ставці ПДВ, він дорівнює частковій похідній від прибутку по цій ставці (приросту прибутку при зростанні ставки на 1%):

$$\frac{\partial \Pi}{\partial t_1} = \frac{PV}{100} \left(- \frac{1 - t_2/100}{(1 + t_1/100)^2} \right) \quad (7)$$

Оскільки вважається, що непрямі податки перекладаються на споживача, остання величина повинна на перший погляд дорівнювати нулю. Однак, якщо вважати ціну на деякий товар фіксованою (встановленою ринком), це не відповідає дійсності.

Маргінальний прибуток по ставці податку на прибуток підприємств після незначних перетворень дорівнює:

$$\frac{\partial \Pi}{\partial t_2} = \frac{PV}{100} \left(\frac{1}{1 + \rho/100} - \frac{1}{1 + t_1/100} \right); \quad (8)$$

Якщо порівняти вирази (7) та (8), то маргінальний прибуток по ставці ПДВ завжди від'ємна функція, тобто зростання ставки ПДВ завжди веде до зменшення прибутку. При цьому, зростання ставки ПДВ на 1% веде до зменшення прибутку відповідно (7) на 0,67% від виручки. Не важко довести, використовуючи (5), що прибуток до оподаткування ($\Pi_0 = PV - B$) і дохід пов'язані співвідношенням:

$$PV = \frac{\rho + 1}{\rho} \cdot \Pi_0 \quad (9)$$

Звідси, відносно прибутку цей відсоток зростає в $\frac{1 + \rho}{\rho}$ разів. Наприклад, для рентабельності в 30% цей множник дорівнює $1,3/0,3=4,33$. Тоді зростання ПДВ на 1% при існуючих ставках веде до зменшення прибутку на $0,67 \cdot 4,33 = 2,9\%$. Крім того, слід зазначити, що негативний вплив на величину прибутку суттєво зростає в міру зменшення рентабельності. Тобто якщо рентабельність складає тільки 10%, то прибуток при зростанні ПДВ на 1% зменшиться на 6,7%.

Розглянемо в цій постанові маргінальний прибуток по ставці податку на прибуток (8). Для малоприбуткових підприємств ($\rho < t_1$) виникає незвичайна ситуація, коли зростання ставки податку на прибуток підприємств веде до зростання прибутку (додатній маргінальний прибуток).

Випадок спрощеної системи

Відповідно до спрощеної системи оподаткування, використовуються дві ставки податку з обороту: $\tau_1 = 5\%$, без сплати ПДВ і $\tau_2 = 3\%$, якщо підприємець є платником ПДВ.

Підприємець не є платником ПДВ (податок з обороту $\tau_1 = 5\%$)

Слід відмітити, що при виробництві продукції такий платник використовує ресурси, за які ПДВ сплачується, і тоді сума ПДВ, сплаченого у складі ціни придбання, буде витратами підприємства. Позначимо частку витрат, за які сплачується ПДВ, як $\varphi \cdot B$, де $0 < \varphi < 1$. Тоді величина сплачених податків у першому варіанті:

$$T = \varphi \cdot B \cdot \tau_1 / 100 + PV \cdot \tau_2 / 100 \quad (10)$$

Звідси прибуток:

$$\Pi = PV(1 - \tau_1 / 100) - B(1 + \varphi \cdot \tau_1 / 100) \quad (11)$$

Оскільки нарахування одного податку не впливає на податкову базу іншого, то маргінальний прибуток по будь-якому податку величина від'ємна, тобто не має взаємного впливу одного податку на податкову базу іншого.

Розрахуємо частку прибутку після оподаткування в витратах:

$$\Pi / B = \rho / 100 \cdot (1 - \tau_1 / 100) - \tau_1 / 100 - \varphi / 100 \quad (12)$$

Що стосується визначення φ , то слід врахувати, що головну частину витрат, що не оподатковуються ПДВ $(1 - \varphi)$ складає фонд оплати праці. З статистичних джерел відомо, що фонд оплати праці складає в Україні від 5% до 30% від витрат, в залежності від характеру виробництва. Тому в розрахунках величина φ буде належать проміжку від 70% до 95%.

Випадок коли підприємець є платником ПДВ (єдиний податок $\tau_2 = 3\%$)

У цьому випадку податки, що сплачені підприємцем:

$$T = \frac{PV \cdot t_1 / 100}{1 + t_1 / 100} + \frac{PV \cdot \tau_2 / 100}{1 + t_1 / 100} \quad (13)$$

Звідси прибуток після оподаткування:

$$\Pi = (PV - B - T) = PV \left(1 - \frac{(t_1 + \tau_2) / 100}{1 + t_1 / 100} \right) - B \quad (14)$$

Розрахуємо частку прибутку після оподаткування в витратах:

$$\Pi / B = \rho / 100 \cdot \left(1 - \frac{(t_1 + \tau_2) / 100}{1 + t_1 / 100} \right) - \frac{(t_1 + \tau_2) / 100}{1 + t_1 / 100} \quad (15)$$

Враховуючи, що з 01.01.2012 ставка податку на прибуток підприємств складає 21% ($t_2 = 21\%$), а ставка ПДВ залишається до 2014 року 20% ($t_1 = 20\%$), зробимо кількісні оцінки виразів (6), (12), (15). Тоді частки прибутку після оподаткування в загальних витратах визначаються наступним шляхом:

Для звичайної системи:

$$\Pi / B \cdot 100\% = -13,17\% + 0,6583 \cdot \rho$$

Для спрощеної без ПДВ ($\tau_1 = 5\%$):

$$\Pi / B \cdot 100\% = -21\% + 0,95 \cdot \rho$$

Для спрощеної з ПДВ ($\tau_1 = 3\%$):

$$\Pi / B \cdot 100\% = -19,17\% + 0,8083 \cdot \rho$$

На рис. 1 представлено залежність частки прибутку після оподаткування від рентабельності, яка визначається як частка прибутку до оподаткування у витратах. Представлено всі три варіанти оподаткування. Цікавим є показник рівня рентабельності, який дозволяє отримувати прибуток підприємцю. Так для загальної системи оподаткування рентабельність, після якої підприємець отримує прибуток, дорівнює 20%. При спрощеній системі оподаткування без сплати ПДВ (податок з обороту 5%, частка витрат, що оподатковується ПДВ складає 80%), цей показник дорівнює 22,11%. При 3% податку з обороту та ПДВ позитивний прибуток підприємство отримує тільки при рентабельності більше 23,72%. Зростання рентабельності на 1% призводить при звичайній системі до зростання відносного прибутку тільки на 0,6583%, у першому варіанті спрощеної системи (без ПДВ) на 0,95%, в другому варіанті спрощеної системи на 0,8083%. Це означає, що другий варіант спрощеної системи ($\tau_1 = 5\%$) є більш ефективним, і скоріше буде активно використаний у податковому менеджменту.

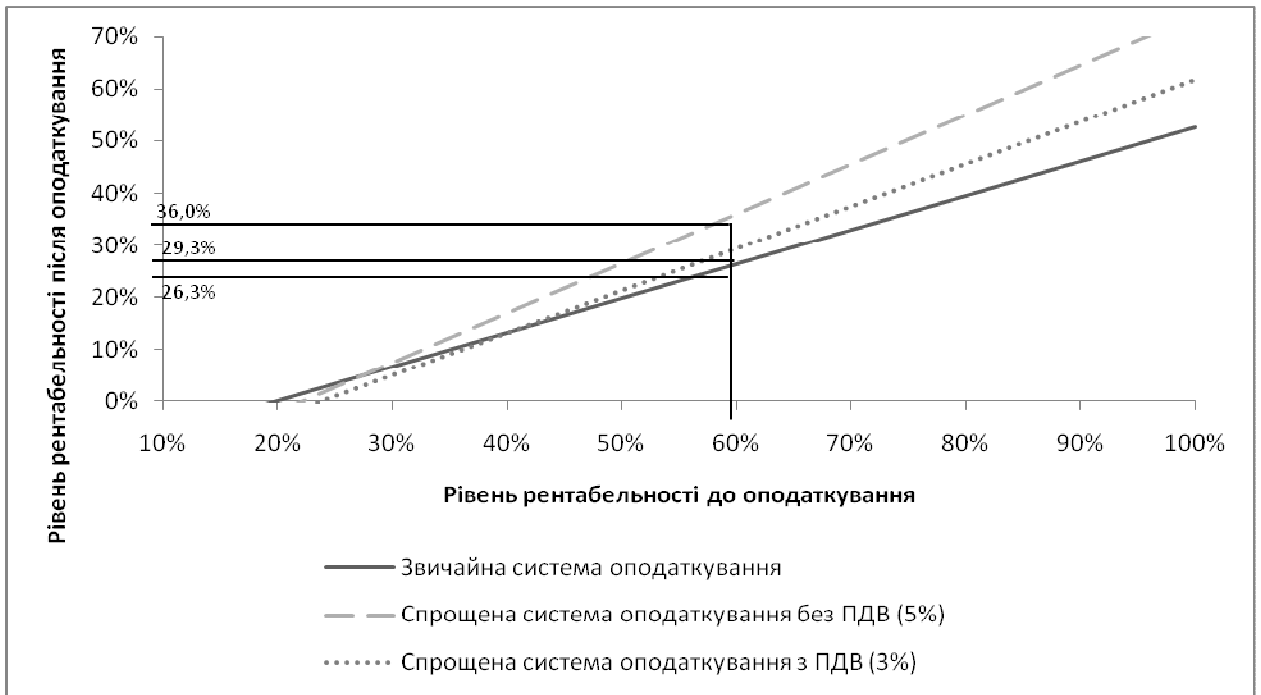

Рис. 1. Залежність рівня рентабельності після оподаткування від рівня рентабельності до оподаткування для різних систем

Джерело: власні розрахунки авторів.

Представлений варіант спрощеної системи без ПДВ прораховано для випадку, коли 80% витрат оподатковуються ПДВ. Якщо цей відсоток менший, то відсоток, що залишається у підприємця, буде ще більшим. Що стосується впливу оподаткування фонду оплати праці на рівень прибутковості, то він детально описаний в роботі [14] на прикладі звичайної системи оподаткування, де показано, що діюча система сприяє розвитку галузей з низьким рівнем оплати праці.

Однак представлена на рис.1 картина дещо ідеалізує реалії взаємовідносин податкових органів та платників податків. Справа в тому, що існування 3% або 5% податку з обороту практично виключає будь-які мінімізаційні схеми, які цілком можливі при використанні звичайної системи оподаткування. Підтвердженням цьому є оцінка податкового навантаження для підприємств міста Київ, що було проведено в роботі [16], в якій показано, що середній показник податкового навантаження відносно виручки був суттєво меншим за 3%. На вибір системи оподаткування впливає ще і специфіка діяльності підприємства: обирати спрощену систему оподаткування схильні підприємства, які надають послуги, так як у них практично немає витрат.

Непрямым підтвердженням цього є повільне зростання як кількості платників єдиного податку [17], так і аналогічне зростання надходжень (рис.2). Якщо в перші роки після впровадження єдиного податку відбувалось зростання податкових надходжень зі швидкістю 122,5 млн. грн. на рік можна було вважати цілком достатнім, то в останні роки тільки інфляційний фактор (зростання доходів за рахунок зростання цін, а не кількості товарів та послуг), при середньорічних темпах інфляції більших за 10%, забезпечує більший ефект зростання податкових надходжень від єдиного податку. Фіскальна

неефективність спрощенців (недостатній внесок до бюджету) спонукає органи влади до спроб загального скасування спрощеної системи оподаткування.

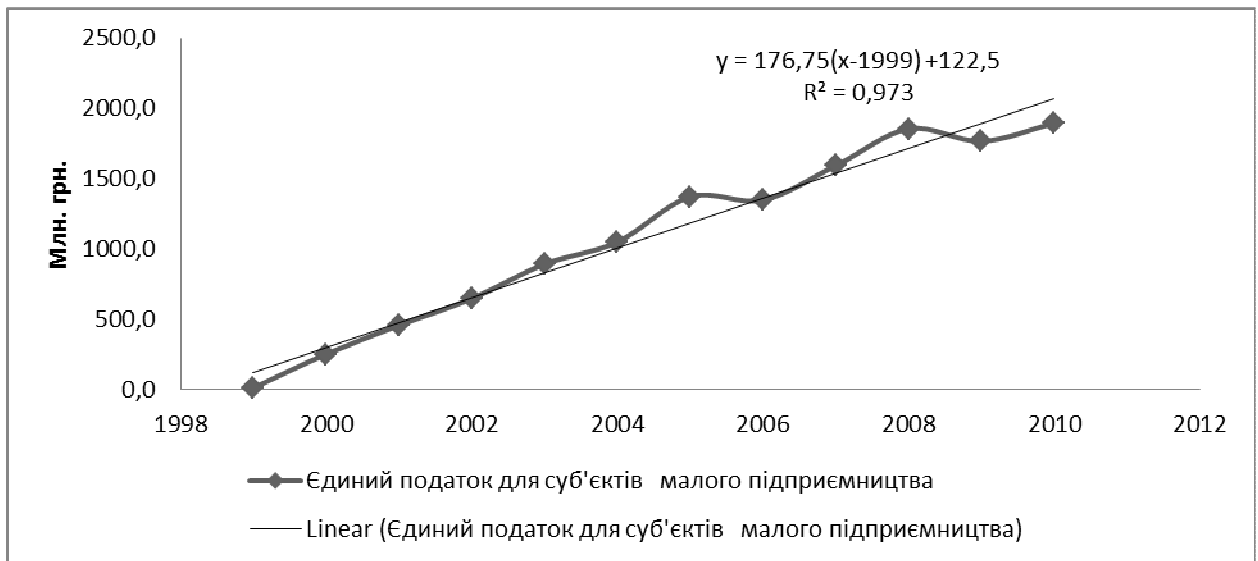

Рис.2. Динаміка надходжень єдиного податку за 1999–2010 р.р.

Джерело: розраховано авторами за даними виконання держбюджету України [17].

Однак більш детальний аналіз показує, що вигідно для держави скасувати лише платників єдиного податку, що сплачується у фіксованій сумі (1 і 2 групи платників єдиного податку), а невелика кількість надходжень під сплати єдиного податку за ставками 3 і 5 % спричинена тим, що з року в рік дану систему оподаткування обирають все менше платників. На користь цієї гіпотези наполегливо свідчать дані роботи [16].

Висновки. За результатами дослідження цілком зрозуміло, що фіскальна сторона питання не є головною, хоч розглядається скоріше її спрощена трактовка, яка базується лише на показнику надходжень до бюджету. На наш погляд, тут повинен враховуватись дещо інший підхід (скоріше дохідно-витратний аналіз) – тобто: створення кожного додаткового робочого місця в малому та середньому бізнесі зменшує державне навантаження на економіку, оскільки людина не отримує заробітну плату з бюджету, на яку втрачаються державні кошти, а створює додаткову вартість власною працею та сплачує податок до держбюджету.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України // Верховна Рада України. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
2. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: Указ Президента України від 03.06.98 № 727/98, зі змінами та доповненнями. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727/98>
3. Бізнес - середовище в Україні: ІФС. Міжнародна Фінансова Корпорація. – К., 2003. – 110 с.
4. Нерівність оподаткування в Україні: Причини, наслідки та рекомендації щодо реформування // Польсько-американсько-українська ініціатива про

- співпрацю РАУСІ. Інститут реформ, Україна. Центр соціальних та економічних досліджень CASE, Польща.: Київ, – 2002. – 64 с.
5. Михайленко В.М., Проскура К.П. Спрощена система оподаткування як метод регулювання податкового навантаження // Економіст.: К. – 2007. – № 5. – С. 65–68.
 6. Подпорин Ю.В. О применении упрощенной системы налогообложения // Налоговый вестник.: М. – 2006. – № 12. – С. 96–103.
 7. Роговец А.М. Спрощена система оподаткування малого підприємництва // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 24–31.
 8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / кол. авт.: О.В. Андреев, Ю.М. Бажал, З.С. Варналій, В.М. Геєць, Т.І. Єфіменко та ін. –К.: Держкомпідприємництва України, 2010. – 219 с.
 9. Д. Штайнхофф, Дж. Берджен. Основы управления малым бизнесом: пер. с англ. // Бином. – 1997. – С. 17–38.
 10. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у 2009–2010 роках: особливості та уроки на перспективу // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 24–37.
 11. Юшко С.В. Спрощена система оподаткування для фізичних осіб-підприємців: історія й перспективи застосування//Фінанси України. – 2011. – № 4. – С.38–46.
 12. Скрипник А., Проскура К. Бюджетний дефіцит та можливість реалізації інтегрованого підходу до оцінки податкового навантаження // Світ Фінансів. – 2011. – № 1. – С. 67–72.
 13. Аткинсон Э.Б., Стиглиц Д.Э. Лекции по экономической теории государственного сектора. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 831 с.
 14. Брехов С.С., Прокопенко В.В., Проскура К.П. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень сплати податків підприємств різної форми власності в м. Києві // Науковий вісник НАДПСУ. – 2007 р. – № 1 (36). – С. 109–119.
 15. Інформація про стан виконання Зведеного та Державного бюджетів України за 2000–2011 р.р. (відповідно до звітів Державної казначейської служби України) // Міністерство фінансів України, розділ: Усе про бюджет, виконання Зведеного і Державного бюджетів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat>

Подано до редакції 14 вересня 2012 року

Скрипник А.В., Проскура Е.П.

Упрощенная система налогообложения как эффективный рычаг фискальной и социальной политики

В статье рассмотрены вопросы механизма обложения единым налогом хозяйствующих субъектов и экономической эффективности применения упрощенной системы налогообложения. Проводится сравнение уровня налоговой нагрузки предприятий при применении упрощенной и обычной системы налогообложения.

Ключевые слова: *налоги, система налогообложения, субъекты малого предпринимательства, налоговая нагрузка, единый налог, база налогообложения, ставка налога.*

Skrypnyk A.V., Proskura E.P.

Simplified System of Taxation as an Effective Lever of Fiscal and Social Policy

The paper deals with issues of the mechanism of taxation the businesses with a single tax and the economic efficiency of a simplified tax system. The comparison of the level of tax burden on enterprises applying the simplified and ordinary tax system is done.

Key words: *taxes, tax system, small businesses, tax burden, single tax, tax base, tax rate.*

Скрипник Андрій Васильович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної кібернетики Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Проскура Катерина Петрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Київського економічного інституту менеджменту.

УДК 336.228

Сопко В.В., Ружанська Т.В.
ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З
БАНКІВСЬКИМИ МЕТАЛАМИ

У статті розглядаються методичні та організаційні підходи до бухгалтерського обліку операцій з банківськими металами у зв'язку з набранням чинності нової редакції Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами. Наведено порядок обліку нового інструменту в банківських металах – інвестиційних монет.

Ключові слова: банківські метали, купівля, продаж, суб'єкти ринку, клієнти, система бухгалтерського обліку, інвестиційні монети.

Постановка проблеми. Сучасне ведення банківського бізнесу в конкурентному середовищі потребує застосування нових видів операцій, технологій їх проведення, методів управління ними. Тому останнім часом помічається посилений інтерес до ринкового обігу дорогоцінних металів, а операції з ними привертають увагу економістів світового значення.

В умовах, коли гривня схильна до інфляції та курси долара, євро безсистемно коливаються, – інвестування коштів у нерухомість чи землю є ризиковим у зв'язку з тим, що ціни на них завищені, єдиним надійним матеріальним носієм вартості залишаються банківські метали.

З 17 лютого 2012 року набрала чинності постанова Правління Національного банку України від 30.12.2011 №497 «Про внесення змін до деяких нормативно правових актів Національного банку України» (далі – Постанова), якою Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.08.2003 № 325, викладене в новій редакції (далі – Положення).

Положенням запроваджено новий банківський продукт – інвестиційні монети України, які цим нормативно-правовим актом віднесені до банківських металів. Випуск монет переслідує такі цілі як підвищення інвестиційного клімату країни, розвиток ринку банківських металів, а також надання додаткових інструментів для збереження коштів інвесторів.

Мета бухгалтерського обліку в цілому – отримати та систематизувати інформацію для контролю та аналізу діяльності уповноваженого банку відповідно до пунктів, визначених у його ліцензії.

Необхідність наукового розроблення особливостей систематизації інформації про операції з банківськими металами, як найбільш перспективного сектору в банківській діяльності, що надає бухгалтерський облік, і зумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частини загальної проблеми. До проблематики бухгалтерського обліку в банківських установах неодноразово зверталися та висвітлювали її багато дослідників з різних позицій. Це О.В. Васюренко [5, с. 25],